

RECENZJA DYSERTACJI DOKTORSKIEJ

Przedmiotem niniejszej recenzji jest dysertacja doktorska Pani magister Agnieszki Miarki pod tytułem: „Separatyzm na obszarze poradzieckim w latach 1992 - 2019”, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Mieczysława Stolarczyka oraz dr hab. Katarzyny Czornik, prof. UŚ, w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

1. Cel dysertacji i metodologia

Podstawowym deklarowanym przez doktorantkę celem przedstawionej pracy jest „[...] ukazanie istoty separatyzmów na obszarze poradzieckim (bazując na wybranych przykładach) w tym ich charakterystycznych cech” (s. 11). Oznacza to przede wszystkim konieczność podjęcia bardzo obszernej analizy uwarunkowań zachodzących procesów, w tym uwzględnienia kontekstów historycznych i kulturowych. Procesy owe są ponadto bardzo złożone i wieloaspektowe, mają swoje polityczne, ekonomiczne i militarne wymiary, dotyczą zarówno państw narodowych jak i takich uczestników stosunków międzynarodowych, którzy państwami w ujęciu prawnomiędzynarodowym nie są. Dodatkową komplikacją jest konieczność uwzględniania działań i interesów zewnętrznych aktorów, czyli przede wszystkim Federacji Rosyjskiej, ale też i innych krajów. Wszystko to czyni temat pracy rozległym i bardzo złożonym polem badawczym i stawowi o znacznym stopniu trudności zadania jakiego podjęła się Autorka dysertacji.

We wstępie (s. 13) doktorantka deklaruje, że stosuje w pracy „podejście politologiczne”, choć jednocześnie nie wyjaśnia co to mianowicie oznacza. W naukach politycznych wyróżniamy szereg paradygmatów teoretycznych, które można stosować jako ramy „wyjaśniania zjawisk i procesów społecznych”. Autorka jednak nie deklaruje w sposób wyraźny, jakie podejście badawcze stosuje, choć jednocześnie w treści pracy dość konsekwentnie trzyma się szkoły realistycznej. Pozostając przy kwestiach teoretycznych należy zwrócić uwagę na pojęcie „regionalny kompleks bezpieczeństwa”, które pojawia się w pracy kilkakrotnie (np. ss. 10 i 20). Nie jest jednak jasne w jakim celu zostało ono zastosowane, brak bowiem rozwinięcia teoretycznego, które wyjaśniałoby zawartość pojęcia. A szkoda, ponieważ ujęcie problematyki separatyzmów w ramy analityczne szkoły kopenhaskiej, na gruncie której pojawiło się pojęcie „regionalny kompleks bezpieczeństwa” (*Regional Security Complex – RSC*), wzmocniłoby znacząco wymiar eksplanacyjny pracy.

Spośród metod badawczych Autorka dysertacji wymienia metodę decyzyjną, analizę systemową, analizę czynnikową, metodę instytucjonalno-prawną oraz metodę

ilościową. Wymienia także analizę dokumentów, analizę danych statystycznych oraz analizę piśmiennictwa naukowego jako techniki badawcze. Takie ujęcie metodologiczne uznać należy za prawidłowe, choć szkoda, że doktorantka nie pokusiła się o nieco szersze jego przedstawienie. W szczególności warto byłoby wskazać jaki konkretnie metody i techniki są stosowane do badania poszczególnych kwestii.

Podsumowując tę część recenzji należy stwierdzić, że mimo braków w zakresie teorii i niezbyt fortunnego ujęcia kwestii metodologicznych we wstępie, praca ma jasno określony cel, posiada też względnie konsekwentnie realizowaną metodologię. Cel badawczy jest wyraźnie obecny we wszystkich częściach dysertacji, która jest mu w sposób bardzo czytelny podporządkowana, co należy uznać za zaletę pracy.

2. Pytania badawcze i tezy zawarte w dysertacji

Podjmując się ukazania istoty separatyzmu na obszarze poradzieckim Autorka zadała sześć szczegółowych pytań badawczych (s. 13), bardzo dobrze mieszczących się w deklarowanym polu badawczym. Odnoszą się one wprost do opisu zjawiska i mają charakter kompleksowy, od pytań związanych z uwarunkowaniami opisywanych procesów poprzez przebieg wydarzeń do cech charakterystycznych samego zjawiska separatyzmu oraz sposobu w jaki funkcjonują separatystyczne jednostki polityczne. Takie ujęcie należy uznać za jak najbardziej prawidłowe – pytania badawcze w sposób czytelny korespondują z koncepcją pracy skoncentrowanej na drobiazgowym opisie interesującego badaczkę zjawiska.

Z kolei, przedstawione w dysertacji tezy badawcze nie w pełni korespondują z zadawanymi pytaniami, w tym sensie, że mają charakter znacznie bardziej analityczny. Autorka stawia zatem tezę główną, że „separatyzmy są czynnikiem dezintegrującym państwa” (s. 12), wskazuje zatem na próbę kompleksowego określenia skutków opisywanych zjawisk. Dalsze tezy mają podobny, ogólny charakter i dotyczą relacji pomiędzy skalą zjawiska a pomocą uzyskiwaną przez separatystyczny podmiot z zewnątrz, która wpływa także na stabilność podmiotu nieuznawanego (s. 12). Te tezy są oczywiście jak najbardziej prawidłowe, lecz sugerują nieco inne, uogólniające podejście do tematu. Tymczasem, jakkolwiek motywy zawarte w tezach przewijają się czytelnie przez całą dysertację, to jednak nie doczekały się wyczerpującego uogólnienia.

Autorka odpowiada zatem na pytania badawcze i robi to bardzo rzetelnie i dokładnie. Nie odnosi się jednak w sposób uogólniający do tez zawartych we wstępie do pracy. To znaczy znajdują one swoje odzwierciedlenie w tekście, ale w odniesieniu do konkretnych przykładów, w ramach opisu poszczególnych przejawów separatyzmu, nie ma natomiast uogólnień, których należałoby oczekiwać sądząc po deklarowanych tezach pracy. Jest to przejaw bodaj najpoważniejszego mankamentu recenzowanej pracy, jakim jest brak uogólnień i kompleksowych wyjaśnień. Wprawdzie w zakończeniu pracy (ss. 338-348) znajdują się pewne generalizacje uwagi (np. ss. 340-341), ale mają

charakter bardziej niż zdawkowy. Tymczasem przy tak ogromnym materiale jaki zgromadziła i przedstawiła Autorka dysertacji warto byłoby pokusić się o głębsze wnioski ogólne, bardziej je uzasadnić i wyeksponować. Przydatna byłaby tu perspektywa porównawcza, która dałaby niewątpliwie okazję do wyciągnięcia interesujących i wartościowych konkluzji.

Bez względu jednak na wskazane słabości, warstwa koncepcyjna pracy jest adekwatna przy założeniu, że jej celem jest przede wszystkim przedstawienie wieloaspektowego opisu złożonego zjawiska jakim jest separatyzm na obszarze poradzieckim. To założenie zaś jest jak najbardziej prawidłowe, ponieważ w polskiej literaturze przedmiotu, jak słusznie zauważa Autorka dysertacji, nie istnieje tak całościowe ujęcie tej tematyki. Inaczej mówiąc praca mogłaby być lepsza, gdyby uzupełniona została warstwa uogólniająca opisywane procesy, niemniej jednak jest w sensie koncepcyjnym wystarczająco dobra.

3. Struktura i treść pracy

Dysertacja zbudowana jest z sześciu rozdziałów, z których pierwszy ma charakter teoretyczno-pojęciowego wstępu, pozostałe zaś są studiami przypadków separatyzmów w poszczególnych regionach obszaru zainteresowania doktorantki. Uzupełniają je obszerny i bardzo dobrze skonstruowany wstęp i relatywnie krótkie zakończenie. Układ taki należy uznać za, co do zasady, jak najbardziej prawidłowy, odzwierciedla bowiem założenia badawcze i tematykę pracy.

Zawartość pierwszego rozdziału jest bardzo istotna z punktu widzenia całości pracy, omawia on bowiem zasadę samostanowienia narodów w świetle prawa międzynarodowego. Jest to jak najbardziej prawidłowe, ponieważ separatyzm w stosunkach międzynarodowych musi być ujmowany na takim właśnie tle. Oczywiście, tendencje separatystyczne to fakt polityczny wynikający z określonych uwarunkowań i jako taki musi być w pierwszej kolejności taktowany. Niemniej jednak stan prawny determinuje ważne konteksty międzynarodowe w jakich określone zjawiska i wydarzenia przebiegają. Pamiętać jednak należy, że prawo jako takie kształtuje same wydarzenia w ograniczonym jedynie stopniu, mają one własną dynamikę wynikającą z procesów politycznych, społecznych i ekonomicznych oraz polityk konkretnych uczestników stosunków międzynarodowych. Autorka zdaje się dobrze rozumieć tę relację, kolejne rozdziały akcentują faktyczne przesłanki omawianych tendencji separatystycznych, a kwestie prawnomiędzynarodowe pozostają w tle, podnoszone głównie w kontekście związanej z poszczególnymi konfliktami aktywności państw trzecich.

Dalsze rozdziały zawierają szczegółowe omówienie przykładów tendencji separatystycznych, które doprowadziły do powstania *quasi*-państw na terytoriach

byłych republik radzieckich. Te rozdziały stanowią główną część pracy, odpowiadając na zawarte we wstępie pytania badawcze. Autorka bardzo słusznie przyjęła metodę omawiania kolejnych tematów według jednego schematu, poczynając od uwarunkowań historycznych i związanych z nimi kwestii kulturowych, poprzez genezę układu instytucjonalnego sięgającą czasów radzieckich i przebieg wydarzeń związanych z działaniami separatystycznymi, aż do omówienia bieżącego funkcjonowania omawianych państw.

Wymienione rozdziały są rzetelnym, dokładnym i wyczerpującym, w założonych ramach objętościowych pracy, wykładem dotyczącym wszystkich kwestii, które istotne byłyby z punktu widzenia poruszanej tematyki. Powtórzyć należy, że bardzo dokładnie odnoszą się do zadanych pytań badawczych, dając na nie wyczerpującą odpowiedź nie tylko w sensie opisowym, ale także w kontekście wyciąganych wniosków dotyczących poszczególnych kwestii. Autorka nie ustrzegła się oczywiście drobnych błędów merytorycznych i niejasności interpretacyjnych, lecz nie mają one żadnego znaczenia z punktu widzenia oceny pracy, dlatego nie ma potrzeby ich wymieniania.

Ten bardzo pozytywny obraz treści recenzowanej dysertacji zaciemniają jednak nieco dwie kwestie. Pierwszą jest wspomniany już brak szerszych uogólnień dotyczących całości zjawiska separatyzmu na obszarze poradzieckim. Tak wielka ilość zebranego materiału, tyle wyciągniętych wniosków na temat konkretnych kwestii wręcz „proszą się” o szersze uogólnienia i porównania. Dodatkowo, standaryzowany sposób omawiania konkretnych tematów daje od razu gotowe narzędzie do porównań, które mogłyby doprowadzić do postawienia wyraźnych wniosków odnoszących się do zawartych we wstępie do pracy tez.

Drugą niezręcznością jest umieszczenie w pracy kwestii Czeczenii, która słabo przystaje do innych przykładów. Nie trzeba wiele argumentować by wykazać, że separatyzm w samej Rosji ma w dużej mierze odmienne oblicze niż poza nią. W szczególności dlatego, co zresztą Autorka zważyła w swoich tezach badawczych i prześledziła w trakcie badań, że istotną częścią opisywanego zjawiska jest wsparcie i wręcz manipulowanie separatyzmem na obszarze poradzieckim przez Moskwę. W tym kontekście stawianie Czeczenii w jednym rzędzie z Abchazją czy Nadłniestrzem jest co najmniej niepotrzebne. Recenzent potrafi sobie oczywiście wyobrazić taki układ pracy, w którym tematyka czeczeńska mogłaby się zmieścić. Doktorantka mogłaby na przykład w ostatnim rozdziale zamieścić rozważania na temat odmienności separatyzmu w samej Rosji od tego poza nią, wypunktowując tę odmiennosc i stawiając ją niejako w antytezie do głównej tematyki pracy. Taki rozdział mógłby zawierać skróconą wersję tematyki czeczeńskiej wraz z innymi przykładami rysujących się w Rosji tendencji separatystycznych takich jak *quasi*-państwowosc Tatarstanu w latach dziewięćdziesiątych, specyfika rozwoju Kaliningradu, czy rysujące się tendencje

odśrodkowe na Syberii, nie mówiąc już o dobrze znanych procesach zachodzących na Północnym Kaukazie.

Oczywiście zastrzeżeń co do treści samego rozdziału drugiego nie ma. Jest on wyczerpujący, zawarte w nim informacje są obszerne, a argumentacja przekonująca. W szczególności zwraca uwagę trzeźwy osąd dotyczący aktualnego stanu rzeczy i obecnych zjawisk politycznych determinujących sytuację w Czeczenii.

4. Bibliografia

Zgodzić się należy z doktorantką, że literatura przedmiotu w Polsce nie jest zbyt rozległa, w szczególności brakuje dzieł szeroko i kompleksowo traktujących tematykę, która była przedmiotem jej badań. Istnieje wprawdzie bogata literatura na temat rosyjskiej polityki zagranicznej, także tej, którą Moskwa realizuje na obszarze poradzieckim, lecz temat separatyzmu jako taki nie jest często poruszany. Owszem, pojawia się jako jeden z motywów, oczywisty poniekąd, przy analizowaniu sytuacji w poszczególnych krajach. Jest także zawsze elementem analizy w wymiarze regionalnym. Jednak jako odrębne i swoiste zjawisko, separatyzm na obszarze poradzieckim nie doczekał się jeszcze w Polsce dobrego omówienia.

Z tego też powodu Autorka recenzowanej dysertacji odwołuje się w największej mierze do literatury anglojęzycznej i rosyjskojęzycznej. Zamieszczona na czterdziestu stronach bibliografia jest obszerna i zawiera wiele cennych pozycji analitycznych, a także znaczną ilość dokumentów i innych źródeł pierwotnych. Na szczególną uwagę zasługuje sięgnięcie przez doktorantkę do dokumentów doktrynalnych i innych źródeł pochodzących z omawianych przez nią separatystycznych organizmów państwowych. Jak słusznie zauważa Autorka (s. 20), oficjalne stanowisko tychże podmiotów jest na ogół nieuwzględniane i pozostaje nieznane. Stanowi jednak cenne źródło informacji i jest wartościowym elementem opisu zjawisk zachodzących w poszczególnych regionach.

Bibliografię należy zatem uznać za mocny punkt recenzowanej pracy, literatura jest nie tylko bogata, ale także została prawidłowo wykorzystana. Przypisy są stosowane jak najbardziej prawidłowo, zajmują właściwe miejsce w całości pracy, nie budzą także zasadniczych wątpliwości co do ich konstrukcji.

4. Komunikowalność pracy

Od strony warsztatowej praca nie budzi istotnych wątpliwości, to znaczy takich, które rzutowałyby na ogólnie pozytywny jej obraz. Jest napisana językiem zrozumiałym, sformułowania są jasne i czytelne, na ogół bardzo precyzyjnie ujmujące niełatwe często zagadnienia. Od strony edytorskiej także trudno doszukać się poważniejszych niedomagań. Drobne błędy i niezręczności są niejako naturalne w sytuacji dzieła, które

nie przeszło pełnego procesu redakcyjnego stosowanego w trakcie przygotowania do druku prac naukowych.

5. Konkluzja

Podsumowując należy stwierdzić, że recenzowana dysertacja doktorska Pani magister Agnieszki Miarki stanowi pozycję wartościową, przede wszystkim ze względu na kompleksowy jej charakter. Bez względu na wskazane w recenzji braki w wymiarze uogólniającym, sam fakt zebrania w jednym miejscu i ukazania w standaryzowany sposób istotnej i interesującej tematyki zasługuje na uznanie. Powyższe cechy sugerują także aby podjąć trud przeredagowania dysertacji na potrzeby druku i wydania jej w wydawnictwie naukowym. Ma ona wielki potencjał by stać się wartościową monografią, w opinii recenzenta należałoby przede wszystkim rozszerzyć zakończenie i uczynić z niego raczej podsumowanie wyjaśniające całość zjawiska jakim jest separatyzm na obszarze poradzieckim i wskazujące na jego ogólne cechy. Należałoby także rozważyć sens uwzględniania problemu Czeczenii, ewentualnie warto przemyśleć zastosowanie zabiegu omówionego powyżej. W wypadku wydania tak uzupełnionej pracy recenzent bardzo chętnie umieściłby ją na półce we własnej bibliotece i korzystałby z niej szeroko we swej pracy badawczej i dydaktycznej.

Ostatecznie jako recenzent stwierdzam, że dysertacja doktorska Pani magister Agnieszki Miarki pod tytułem: „Separatyzm na obszarze poradzieckim w latach 1992 - 2019”, wypełnia bez wątpliwości kryteria stawiane pracom doktorskim przez obowiązujące ustawodawstwo. Wnoszę zatem o przyjęcie wymienionej pracy i dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

